

І. Г. Поплавський, ст. викл.

Одеський національний університет,
кафедра кримінально-правових дисциплін і судово-правоохоронних органів,
Французький бульвар 24/26, Одеса, 65058, Україна

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ТА ЛЮДСЬКИМИ ОРГАНАМИ ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМКІВ КРИМІНАЛЬНОГО БІЗНЕСУ МІЖНАРОДНИХ І ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ФОРМУВАНЬ

Представлено результати кримінологічного дослідження діяльності організованих злочинних формувань (далі ОЗФ), які мають міжнародні і транснаціональні протиправні зв'язки; одним із напрямків їх злочинної діяльності є торгівля людьми, людськими органами. Визначено і охарактеризовано причини та умови діяльності цих злочинних формувань, спрогнозовано основні тенденції їх подальшого розвитку.

Ключові слова: торгівля людьми, торгівля людськими органами, організовані злочинні формування (ОЗФ) з міжнародними та транснаціональними та протиправним зв'язками (міжнародні і транснаціональні ОЗФ).

Торгівля людьми (работоргівля) як вид високоприбуткового бізнесу бере початок з моменту виникнення товарно-грошових відносин. Протягом сторіч вона процвітала, майже не змінюючи свої форми, дійшла до нашого часу. Єдина суттєва зміна, яку зазнала торгівля людьми, — перехід із легальної сфери бізнесу в кримінальну.

Перші спроби законодавчого окреслення цієї проблеми на міжнародному рівні з'явилися на початку двадцятого сторіччя, коли держави Європи підписали в 1904 році в Парижі міжнародну угоду, яка була спрямована на боротьбу з цим негативним соціальним явищем. Потім було прийнято цілу низку конвенцій та міжнародних угод, присвячених цій проблемі. Серед них Міжнародна Конвенція, спрямована на боротьбу з білим рабством (Париж, 1910 рік), пізніше — Конвенції 1921, 1926 та 1933 років. У 1949 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію "Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами" (ратифікована колишнім СРСР 15 листо-

пада 1954 року, набрала чинності для України 15 лютого 1955 року) і т. ін.

За останні кілька десятиріч проблема, пов'язана з торгівлею людьми та їх органами, набула якісних змін та ще більшого поширення. Ця проблема невіддільна від міжнародної та транснаціональної організованої злочинності, бо є одним із кримінальних напрямків діяльності міжнародних та транснаціональних організованих злочинних формувань (ОЗФ).

Один із ведучих кримінологів світу, фахівець із боротьби з організованою злочинністю Г. Мюлер, став одним з авторів класифікації основних напрямків діяльності ОЗФ; серед 17 груп основних напрямків він виділяє і торгівлю людьми.

Що слід розуміти під торгівлею людьми?

Так, зокрема ч. 1 ст. 124 Кримінального кодексу України "Торгівля людьми" визначає її як відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через дер-

жавний кордон України (або без тако-го) для подальшого продажу, або іншої оплатної передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її праці; крім цього, ч. 3 доповнює цей перелік діями, які пов'язані з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого органів чи тканини для трансплантації або насильницького донорства.

Аналіз даного напрямку злочинної діяльності, а також чинного законодавства дозволяє говорити, що торгівля людьми містить у собі незаконне переміщення: 1) емігрантів-нелегалів; 2) жінок і неповнолітніх дітей для займання проституцією; 3) викрадення людей з метою викупу, або їхньої експлуатації в "рабських умовах"; 4) дітей для незаконного усиновлення (удочеріння); 5) людей для незаконної торгівлі людськими органами (у тому числі пов'язаних з їх навмисними убивствами для вилучення органів).

Представляється доцільним проаналізувати більш докладно кожний з вищевказаних пунктів.

1. Нелегальна міграція

Про глобальні масштаби цієї протиправної діяльності може свідчити факт, що за даними всесвітньої організації "Міжнародна організація по еміграції", зараз існує міжнародний бізнес для незаконного переміщення людей з щорічним обсягом 6 млрд. доларів США [1, 1-2].

Про прибутковість цього кримінального бізнесу можна судити з оцінок російських кримінологів, які стверджують, що ця діяльність приносить щорічний прибуток у розмірі приблизно 3,5 млрд. доларів США [2, 47].

Виявлено певну закономірність, яка полягає в тому, що нелегальні мігранти із слаборозвинених країн Азії, Африки та Латинської Америки намагаються проникнути в економічно розвинуті країни (країни Західної Європи, США).

Так, тільки в 1993 році було виявлено 1,2 мільйона спроб незаконного проникнення в США [2, 47].

Нелегальну міграцію необхідно розглядати як багатогранне протиправне соціальне явище. Для України ця багатогранність виявляється так:

По-перше, Україна через своє географічне положення, економічну кризу, яка позначилася на недостатньому облаштуванні кордонів держави, та з багатьох інших причин стала транзитною територією для переправляння нелегальних мігрантів, які з економічно слаборозвинених країн Азії та Африки намагаються через Україну потрапити в Західну Європу. За даними аналізу, проведеного спеціалістами правоохоронних органів України, було встановлено, що 57 % нелегальних мігрантів було затримано на кордонах, які знаходяться в стадії правового оформлення (з Росією, Білоруссю, Молдовою). Зокрема, при спробі в'їхати до України близько 50 % мігрантів затримувались на кордоні з Російською Федерацією. Під час виїзду — 40 % на західному кордоні, з них близько 20 % — на кордоні з Польщею [3, 8-9].

Можна, отже, стверджувати, що проблема нелегальної міграції для України є актуальною, що основні потоки мігрантів, незаконно проникають з Росії, що основна їх мета — потрапити через територію України до держав Західної Європи.

За національною ознакою та приналежністю до громадянства певної країни потоки нелегальних мігрантів розподіляються так: найбільше серед мігрантів, які потрапляють до України, вихідців з країн Близького та Середнього Сходу — 35%, Південно-Східної Азії — 25 % та Африки — 10 % [4,14].

Характерно, що близько 70 % нелегальних мігрантів незаконно перетинають кордон безпосередньо в пунктах пропускання, маючи при собі визначені документи. Ясно, що існує добре організований механізм нелегальної міграції через територію України, який діє на міжнародному та транснаціональному рівні.

Про приблизні прибутки, які одержу-

ють міжнародні та транснаціональні ОЗФ свідчить факт, що гарантований поступовий переїзд, наприклад, до Німеччини коштує нелегальному мігранту близько 5 тисяч доларів США. За досить приблизними даними спеціалістів правоохоронних органів, щорічно на територію України проникають від 20 до 30 тисяч нелегальних мігрантів [4, 14].

Реально, на наш погляд, транзитом через Україну нелегальних мігрантів перевозиться значно більше, бо латентність даного виду правопорушення досить велика.

По-друге, Україна не тільки є транзитною територією для нелегальних мігрантів, але стає для частини з них місцем незаконного перебування. Оскільки офіційно влаштуватися на роботу нелегальний мігрант не може, значна частина з них починає займатися протиправною діяльністю — аж до вчинення карних злочинів, у тому числі й у складі ОЗФ, що, природно, негативно впливає на криміногенну ситуацію в Україні. Так, працівниками УСБУ в Харківській області після проведення спецоперації був затриманий один із в'єтнамських "авторитетів" Фам Нгок Ту, тричі судимий у себе на батьківщині за вчинення кримінальних злочинів, який за підробленими документами залишив В'єтнам та осів на проживання в Харкові, де став керівником групи бойовиків, так званого підрозділу безпеки місцевого в'єтнамського земляцтва [4,14].

По-третє, значні кошти з національного бюджету витрачаються на утримання та депортацію виявлених нелегальних мігрантів. За даними МВС України, на яке покладено цю функцію, у середньому утримання та вивезення з території держави одного нелегального мігранта українському платнику податків обходиться від тисячі до півтори тисяч доларів США. Так, тільки у 1997 році більше 2,3 тисяч нелегальних мігрантів було депортовано [5, 8].

За словами ж заступника голови Держкомкордону В. Дордюка: "Щорічно наша держава витрачає на утриман-

ня та депортацію "незваних гостей" більш 200 млн. доларів США" [6, 3].

2. Незаконне переміщення жінок і неповнолітніх дітей для займання проституцією

Участь організованої злочинності у масштабному використанні проституції відома віддавна. Новими явищами в цій галузі є зростаючі міжнародні масштаби такої діяльності та все більш широке використання наркотиків як засобу примусу жертв [2, 47].

Молоді дівчата, а іноді й неповнолітні діти, перевозяться з однієї країни до іншої, іноді з одного континенту на інший за добре організованими каналами. Ці особи часто є жертвами облудних пропозицій (наприклад, спочатку йдеться про добре оплачувану роботу) або просто викрадаються. Ці тенденції характерні для усього світу, а останні десятиліття — і для країн колишнього СРСР.

Так, найгучніша кримінальна справа, яка мала місце в Росії за фактом вивозу молодих жінок, стосується калінінградської фірми "Русская тройка" (до цієї назви фірма мала ще майже 10 найменувань, це робилося з метою приховування злочинних дій). Тільки в 1997 році представниками цієї фірми було вивезено з Росії за кордон не менше 100 калінінградек. Дівчат вивозили невеликими партіями до ФРН: як пізніше з'ясувало слідство, їх прямо з залізничного вокзалу перевозили до спеціально обладнаних для цього підвалів будинку, де замикали на ніч. Вже з наступного дня вони повинні були приступати "до роботи" — лягати в ліжко з багатими клієнтами, більшість з яких були сексуальними збоченцями. Будь-який опір чи протест з боку жінок притискався нещадними побоями та насильницьким вприскуванням наркотиків. У подальшому на тілах колишніх рабниць були зафіксовані численні сліди знущань (у тому числі з застосуванням розпеченого металу).

Спільними зусиллями правоохоронних органів Росії та Німеччини були затримані та притягнені до кримінальної відповідальності за скоєння цього

злочину два громадянина Туреччини та один Росії (саме вони створили це міжнародне ОЗФ).

Цей приклад характерний і для України. За останні роки склалась добре налагоджена мережа каналів нелегальної доставки молодих дівчат для експлуатації в сексбізнесі: в основному, до Греції (через Грузію або Росію, де базуються вербувальники та виготовляються фальшиві документи); до Туреччини та Ізраїлю, Угорщини, Чехії, країн Бенілюксу та ФРН.

Тільки в Німеччині армія невільниць за 1998 рік поповнилася 6 тисячами наших співвітчизниць. У середньому кожна з них приносить своїм хазяянам майже 100 тисяч DM щорічного прибутку. Прибутки від торгівлі людьми в Німеччині, за приблизними даними німецьких спеціалістів, складають більше 2 млрд. DM у рік. У 1998 році вони наблизилися до 3 млрд. DM у рік [7, 10].

Із засобів масової інформації Туреччини стало відомо, що на початку 1997 року лише в місті Стамбулі та стамбульській провінції проституцією займалися більше 2 тис. громадян України. На початку 1998 року їх було виявлено більше 3,5 тис., і тільки 25 % від усієї кількості жінок знали завчасно справжню мету свого прибуття до країни (усі інші їхали, щоб працевлаштуватися в кафе, клубах, танцювальних салонах і т. ін.) [8, 319-323].

Про масштаби цієї проблеми свідчить також той факт, що за даними експертів ООН у Західній Європі, займаються проституцією більше 500 тисяч жінок із країн колишнього СРСР [7, 110].

3. Викрадення людей із метою викупу, а також для експлуатації їх у рабських умовах

Аналіз матеріалів з правоохоронної практики, присвячених даній проблемі, дозволяє говорити, що найбільш поширений цей вид злочинної діяльності на територіях, де ведуться бойові дії.

Так, швейцарська правозахисна група "Міжнародна християнська солідарність" викупила на свободу більше

5 тис. рабів, утримуваних у північному Судані. Це переважно християни та духопоклонники, які були захоплені збройними формуваннями в південному Судані. Правозахисники звільнили за період із 1995 року близько 20 тис. рабів та повідомили, що при цьому сплачували арабським посередникам по 50 доларів за кожную людину [9, 2].

Найбільш поширене викрадення людей серед країн колишнього СРСР має місце на півдні Росії, у Чеченській республіці та близьких до неї територіях у період з 1994 р. по 2000 р. Пік викрадення людей, за даними статистики, в цьому регіоні прийшовся на 1996 рік, коли було захоплено близько 427 осіб. За даними правоохоронних органів Росії, тільки за 2 роки (1998-1999 рр.) було викрадено близько 1300 осіб [10, 9].

Усього за останні роки, за словами президента Росії В. Путіна, заручниками бойовиків стали більше 6 тис. осіб [11, 3].

Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС Росії проводить розслідування злочинної діяльності бандитського формування братів Ахматових, які зробили викрадення людей своїм прибутковим бізнесом. В Урус-Мартані (Росія, Чеченська республіка) вони побудували власну в'язницю, через яку пройшли сотні рабів, у тому числі, дві жінки — вчені з Польщі, фотокореспондент ІТАР-ТАРС В. Яцина, офіцери федеральних військ. Необхідно відзначити, що рабовласництвом у Чечні займаються не тільки "дрібні бандити", але і відомі в Ічкерії польові командири. Так, за даними ГУ-БОЗ МВС Росії з десяти найбільш відомих чеченських польових командирів усі десять мали відношення до викрадення людей та работоргівлі. У республіці вже ліквідовані 33 ОЗФ, які спеціалізувалися на цьому виді кримінального бізнесу [12, 8].

Як не дико це звучить, чимала частина чеченського населення не сприймає рабовласництво як щось злочинне і ганебне. Це можна пояснити тим, що їх предки не одне сторіччя займалися таким злочинним бізнесом.

У республіці Дагестан, у ході спецо-

перації, проведеної республіканським УБОЗом, у високогорному селищі Ратмут, було звільнено 16 чоловік — громадян України та Росії, які знаходились у рабстві кілька років. Як пізніше з'ясувалося, вони приїхали в Дагестан у пошуках заробітку, облудним шляхом їх затягали в гори, де вони ставали рабами у місцевих жителів. Раби жили та працювали в нелюдських умовах, їх погано годували, будь-яке невдоволення придушувалося фізичним шляхом.

Рабовласництво в селищі було справою настільки повсякденною, що рабів утримувала навіть місцева "інтелігентна еліта" — директор, завуч і вчителі ратмуцької школи. Навіть їхні діти мали "персональних" рабів для домашнього обслуговування.

4. Незаконний вивіз дітей з метою усиновлення (удочеріння)

Одним з дуже поширених різновидів торгівлі людьми є незаконне усиновлення (удочеріння) дітей.

Про масштаби поширеності вивозу дітей свідчить такий факт.

За даними правоохоронних органів Росії, тільки в Москві існує кілька злочинних організацій, які відправляють за кордон від 50 до 100 дітей щорічно. Як правило, більшість дітей направляється для усиновлення в США нелегально. Останні 2-3 роки США переживає дійсно "російський бум". За даними російського Міністерства освіти, тільки в 1997-1998 рр. американці усиновили більше 11 тис. російських дітей. На "чорному ринку" кожна дитина обходиться американській бездітній сім'ї від 25 до 50 тисяч доларів США [13, 9].

Дітей вивозять зо всіх країн колишнього СРСР.

Так, у Кишиневі (республіка Молдова) було викрито злочинне ОЗФ, яке займалося торгівлею дітьми, керував ним громадянин Ізраїлю. За підробленими документами малят вивозили в Ташкент, а звідти до Ізраїлю. У ході слідства було встановлено, що таким способом було продано 15 дітей.

Україна не залишилася осторонь від цього кримінального явища. Зафіксовано не один десяток фактів, за якими

збуджено кримінальні справи; за даними МВС за ст. 1241 КК України з часу введення її до дії та до цього часу було порушено 55 кримінальних справ [14, 5].

Найгучнішою є так звана тернопільська справа. У 1992 р. 56 українських дітей-сирот було вивезено в США на тримісячне оздоровлення, але вони і досі не повернуті на батьківщину [15, 4].

5. Незаконна торгівля людськими органами (у тому числі сполучена з навмисними вбивствами з метою вилучення органів)

Відомо, що першу пересадку нирки було зроблено в 1954 році, легенів — 1963 р., серця — 1967 р. У світі проведено вже більше 500 тисяч операцій по пересадці нирок. Трансплантація стала престижною галуззю медицини та відповідно дала поштовх до розвитку індустрії постачання донорських органів. Тільки в США для цього створено близько 70 спеціалізованих агентств. Кількість потенційних донорів у США складає приблизно 12 тисяч осіб. Проте цього явно недостатньо. І це положення характерне не тільки для США. Потреба в органах для пересадки в країнах Західної Європи теж залишається дуже значною.

Так, координатор центру Трансплантацій у м. Эрлангене-Нюрберге (Німеччина) Клаус Буркхарб стверджує, що тільки в 1999 р. у ФРН померло більше тисячі осіб через недостачу органів для своєчасної пересадки [16, 12].

Постійний дефіцит органів для трансплантації, високі ціни, (вартість однієї донорської нирки на "чорному ринку" у ФРН складає близько 45 тис. DM), по суті, стали причиною виникнення та процвітання кримінального бізнесу в цій сфері, яким займаються міжнародні ОЗФ.

З цілком секретного звіту розвідслужби Німеччини (БНД), відомості з якого потрапили до ЗМІ, стало відомо, що російські ОЗФ вбивають малолітніх бродяг, витягають нирки, печінку, інші органи та продають їх по усьому світу, включаючи Німеччину. Часто вбивства бездомних дітей заздалегідь плануються і потім маскуються під нещасний випадок за до-

помогою фіктивних медичних документів. Розвідслужба ФРН висловлює припущення, що при передачі російських дітей на усиновлення за кордон мова може йти і про злочинний засіб одержання донорських внутрішніх органів.

Бідні батьки в країнах СНД продають своїх дітей за ціну, що не перевищує 2000 дол. США, кримінальним посередникам. В Україні та Казахстані торгують переважно дитячими нирками, які відправляють у Росію або в далеке зарубіжжя. У більшості випадків це робиться під замовлення [16, 12].

Жахливий факт за своїм цинізмом та жорстокістю мав місце в Узбекистані, де було затримано два чоловіки за навмисне вбивство дитини та продаж її органів. Як було виявлено в ході попереднього слідства та судового розгляду, двоє чоловіків придбали у безробітної матері за 500 доларів США її восьмилітню дочку. Вони привезли дитину на заздалегідь приготовлену квартиру, де дівчинку вбили та розчленували. У той же день органи дівчинки були продані особі кавказької національності, а знівчене тіло втопили в річці [17, 7].

Аналіз цього кримінального напрямку злочинної діяльності міжнародних і транснаціональних ОЗФ **свідчить** про те, що **основними причинами та умовами її виникнення, існування і поширення на території України є:**

1. Важке економічне становище країни, яке прямо чи опосередковано відбивається на обмеженні основних конституційних прав і свобод громадянина (право на працю, на своєчасне отримання винагороди за працю, на соціальний захист і т. ін.).

2. Величезні прибутки, які одержують ОЗФ.

3. Невеликий ступінь ризику ОЗФ бути притягнутим до кримінальної відповідальності.

4. "Прозорість" національних кордонів.

5. Недостатня законодавча урегульованість даної проблеми як на національному, так і на міжнародному рівні, що у свою чергу впливає на недостатню вивченість проблеми.

6. Недостатній рівень взаємодії між правоохоронними органами (як усередині країни, так і з правоохоронними органами інших зарубіжних країн).

Основні тенденції: продовження як кількісного, так і якісного зростання цього кримінального бізнесу. Це буде виражатися:

- у зростанні кількості ОЗФ, які займаються цією злочинною діяльністю;

- у кількісному зростанні потерпілих;

- у розширенні кількості засобів і прийомів цього кримінального бізнесу.

Література

1. Л. Шелли. *Интернет-сервер "АКДИ Экономика и жизнь"*, 1997 — 1998 akdi@akdi.ru. с. 2.

2. *Основы борьбы с организованной преступностью. /Под ред. В.С. Овчинского, В.Е. Эминова, Н.П. Яблокова. — М., 1996. — С. 397.*

3. Скрипник О. *Наїзд нелегалів на кордон //Іменем закону. — 1998. — № 20. — С. 16.*

4. Скрипник А. *Нелегальная миграция: как решать эту сложную проблему? // Служба безопасности. — 1998. — № 7-8. — С. 35.*

5. Якобчук З. *Нас не 52 мільйони //Іменем закону. — 1998. — № 20. — С. 16.*

6. *Украина ежегодно тратит на депортацию нелегальных мигрантов более 200 млн. долларов США //Факты. — 1999. — № 240. — С. 16.*

7. Романовский В. *Работоторговля на пороге третьего тысячелетия //Интересная газета — Криминал. — 1999. — № 2. — С. 10.*

8. Кузьменко О.В. *Поняття контрабанди людьми і її місце в структурі нелегальної міграції // Вісник Уряду України. Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи її вирішення. Київ. — 1998. — Т. 10. — С. 619.*

9. *Раб в Судане всего 50 долларов // Сегодня. — 1999. — № 241. — С. 16.*

10. Янченков В. *Рабы вольнолюбивых горцев //Труд-Украина. — 2000. — № 7. — С. 16.*

11. *Французского фотографа, освобожденного из чеченского плена принял в*

Кремле президент России //Факты. — № 31. — С. 16.
2000. — № 107. — с. 16.

12. По ком плачет стенка //Совершенно секретно. — 2000. — № 6. — С. 32.

13. Маетная Е. Куплю ребенка //МК-Украина. — 1999. — С. 32.

14. Марциновский А. ЄС відкриє жінкам очі? //Голос України. — 2001. —

15. Малиш М. Сучасна работорівля //Іменем закону. — 1999. — № 8. — С. 16.

16. Колчанов Р. Почки бездомных на экспорт //Русская Америка. — 2000. — № 2. — С. 46.

17. Калистратова Т. Почки под соусом //Вне закона. — 2000. — № 4. — С. 32.

И. Г. Поплавский

Одесский национальный университет,
кафедра уголовно-правовых дисциплин и судебно-правоохранительных органов,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ТОРГОВЛЯ ЛЮДЬМИ И ЛЮДСКИМИ ОРГАНАМИ КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ПРОТИВОПРАВНОГО БИЗНЕСА МЕЖДУНАРОДНЫХ И ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ ОРГАНИЗОВАННЫХ ПРЕСТУПНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрено понятие торговли людьми и человеческими органами. Сделан анализ основных форм проявления явления и регионов торговли людьми. Определены основные причины и условия возникновения, существования, а также тенденции развития торговли людьми и человеческими органами.

Ключевые слова: торговля людьми, торговля человеческими органами, организованные преступные формирования (ОПФ), имеющие международные и транснациональные противоправные связи (международные и транснациональные преступные формирования (ОПФ)).